

DLA doktori értekezés tézisei

Vajda Gergely

A zeneszerző mint előadóművész.
Eötvös Péter karmesteri életművéről

Témavezető: Tihanyi László DLA, egyetemi tanár

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest

2019

I. A kutatás előzményei

Eötvös Pétert és az ő zeneszerzői és karmesteri munkásságát több mint húsz éve ismerem. Az elmúlt évtizedek közös projektjei során nemcsak arra volt lehetőségem, hogy tőle közvetlenül vezénylést, zeneszerzést és hangszerelés-technikát tanuljak, de testközelből figyelhettem meg zeneszerzői és az azzal organikusan összekapcsolódó karmesteri pályáját is. A műhelymunkával együtt töltött idő, az alkotómunka során felmerülő kérdések és problémák közvetlen megvitatása, az azok megoldásán való közös munkálkodás egyedülálló lehetőséget biztosított számomra ahhoz, hogy bepillantást nyerjek nemcsak Eötvös Péter szakmai titkaiba, de az alkotással és ehhez kapcsolódva a karmesteri előadó-művészettel elkerülhetetlenül együtt járó nehézségek és buktatók kezelésének lehetőségeibe is.

II. Források

Legközvetlenebb forrásom maga Eötvös Péter volt, akivel 2017. szeptember 9-én egy körülbelül másfél órás interjút rögzítettem. Kutatásom során a következő, nyomtatott formában elérhető forrásokra támaszkodtam: Eötvös Péter és Pedro Amaral *PARLANDO–RUBATO* című beszélgetőkönyve, a *Neue Zeitschrift für Musik*ban, a *The Hungarian Quarterly*ben és a *The New Hungarian Quarterly*ben megjelent elemzések és interjúk. Újságcikkek és kritikák az alábbi online forrásokból álltak rendelkezésemre: a holland *NRC Handelsblatt*, *BBC Music Magazine*, *classicstoday.com*, *classicalsource.com*, *gramophone.co.uk*, *La Folia*, *The New York Times*. Az Eötvös Péter által az 1999–2009 között dirigált hangversenyprogramok részletes listája Eötvös Péter hivatalos honlapján, az *eotvospeter.com*-on érhető el. Elemzésnek vettem alá a Karlheinz Stockhausen *Punkte*, Kurtág György *...quasi una fantasia...* és Bartók Béla *Concerto zenekarra* című művének Eötvös Péter által színes jegyzetekkel ellátott partitúráit. Ezeket Eötvös Péter bocsátotta a rendelkezésemre. Disszertációmban

a hivatkozott zeneművek próbajeleit és ütemszámait az alábbi kiadások alapján használtam: Bartók Béla *Concerto zenekarra* Boosey and Hawkes, 1946, B.&H. 9009, Igor Stravinsky *The Rite of Spring (Le sacre du printemps)* Boosey and Hawkes, 1947, B.&H. 16333, Ludwig van Beethoven Sinfonie Nr. 5, c-Moll, Op. 67 Editio Musica Budapest, közreadja Darvas Gábor. A Beethoven mű Eötvös Péter által jegyzetelt partitúrája Eötvös személyes archívumában nem volt elérhető. Összehasonlító elemzéseim során a következő felvételek szolgáltak forrásul számomra: Eötvös a Gustav Mahler Jugendorchester és Cleveland Orchestra élén vezényelt Bartók: *Concerto zenekarra* felvételei, előbbi a Budapest Music Center kiadásában, utóbbi Eötvös Péter magánarchívumából, a szintén a BMC gondozásában megjelent Stravinsky *A tavaszi áldozat* felvétel a Junge Deutsche Philharmonie-vel és Beethoven V. szimfóniájának felvétele az Ensemble Modern élén, Reiner Frigyes és Pierre Boulez Bartók *Concerto* felvételei, valamint a Stravinsky, Robert Craft, Valerij Gergijev által vezényelt *Sacre* felvételek.

III. Módszer

A zeneszerzői gondolkodás vezénylésre gyakorolt hatása Eötvös Péter életművében legvilágosabban Eötvös azon felvételein volt tetten érhető, amelyek könnyen összevethetők más történelmi, illetve stiláris értelemben mainstream felvételekkel. A különböző interpretációk összehasonlításával arra keresem a választ, hogy a bartóki és kodályi zenei nyelvből kinövő zeneszerzői gondolkodás miként eredményez új, más olvasatoktól eltérő hangzó eredményt. A *Sacre* felvételek elemzésénél elsősorban egy nem magyar zenei idiómákon alapuló mű esetében fellelhető, frazeálásban, tempóban, dinamikában, formálásban megmutatkozó zeneszerző-karmesteri kreatív interpretációra helyeztem a hangsúlyt. Végül a fenti két mű Eötvös-féle előadásában kimutatható előadói jellegzetességekkel való összehasonlítás okán vizsgálatnak vettem alá az általa az Ensemble Modern élén dirigált, Beethoven V. c-moll szimfónia, op. 67 felvételét úgy is, mint az Eötvösre jellemző zeneszerzői és programszerkesztői gondolkodásnak a mai zenekari repertoár egyik alaplátványának előadói gyakorlatával

összevethető különleges példát. Az Eötvös karmesteri interpretációjának összehasonlító elemzéséhez szükséges feltételek hiánya miatt értekezésemben eltekintettem azon felvételek felhasználásától, amelyeken Eötvös Péter saját kompozícióit, illetve más kortárs szerzők alkotásait vezényli, és a műfaj sajátosságaira való tekintettel kihagytam az elemzett felvételek sorából az operákat és a zenés színpadi műveket is.

IV. Eredmények

Eötvös karmesteri karrierjének történeti összefoglalásából, az általa összeállított és vezényelt programok jellegéből, a többször és világos szerkesztői koncepció alapján hangversenyprogramokba illesztett művek áttekintéséből, valamint az Eötvös partitúra- tanulási módszereiből egy sajátos előadóművész pályája rajzolódott ki. Az elemzett felvételek részletekbe menő vizsgálatával kimutattam, hogy Eötvös karmesteri előadóművészete önmagában is megállja a helyét mind nemzetközi, mind pedig zenetörténeti összefüggésben. Eötvös előadó-művészként mind a magyar, mind pedig az attól különböző, az elemzett esetben orosz és korai német romantikus, zenei idiómákat biztonsággal uralja, zenetörténeti és stiláris tudása megfellebbezhetetlen. Beethoven-felvétele a kritikák tükrében és a hangzó anyag elemzése alapján is világszínvonalú, ugyanakkor különleges volta a teljes eötvösi életmű fényében érthető meg igazán.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Disszertációm készítése idején megkomponáltam, koncerten elvezényeltem, és archiválás céljára, a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara élén rögzítettem *Szomorú vasárnap variációk* című, Eötvös Péter 75. születésnapjára dedikált zenekari művet, melyet azután a Debreceni Kodály Filharmónia muzsikusaival is előadtunk. Igor Stravinsky *A tavaszi áldozatát* két koncerten, a Miskolci Szimfonikusokkal, az Országos Filharmónia koncertsorozatában dirigáltam.